

نگاهی به مسئولیت‌پذیری در تعلیم و تربیت اسلامی

(ارائه الگوی تربیت اسلامی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری بر اساس دوره اول تربیت)

دکتر مهشید ایزدی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

دکتر هراسینی

دانشجوی دکترین فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

سرشناسه : ایزدی، مهشید، ۱۳۴۳ -

عنوان و نام پدیدآور: نگاهی به مسئولیت‌پذیری در تعلیم و تربیت اسلامی: (ارائه الگوی تربیت اسلامی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری بر اساس دوره اول تربیت)/ مهشید ایزدی، زهرا حسینی.

مشخصات نشر : تهران: کتاب تربیت، ۱۳۹۶

مشخصات ظاهری : ۲۱۶ ص.

شابک : ۱۱۰۰۰۰ ریال ۹-۳۷-۸۵۱۹-۶۰۰-۹۷۸ :

وضعیت درست‌ریسی: فیا

عنوان دیگر : ارائه الگوی تربیت اسلامی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری بر اساس دوره اول تربیت.

موضوع : اسلام و آموزش و پرورش

موضوع : Islamic education

موضوع : آموزش و پرورش -- مسئولیت‌پذیری

موضوع : Educational accountability

موضوع : مسوولت -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

موضوع : Responsibility -- Religious aspects -- Islam

شناسه افزوده : حسینی، سیده زهرا، ۱۳۴۱

رده‌بندی کنگره : BP۱۳۹۷۱/۲۳۰۸ - ۰۸ / انف

رده‌بندی دیویی : ۴۸۳۷/۲۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۵۱۲۹۵۰۷

عنوان: نگاهی به مسئولیت‌پذیری در تعلیم و تربیت اسلامی (ارائه الگوی تربیت اسلامی مبتنی بر

مسئولیت‌پذیری بر اساس دوره اول تربیت)

مولفین: دکتر مهشید ایزدی؛ دکتر زهرا حسینی

ویرایش و امور فنی: انتشارات کتاب تربیت

ویراستار علمی: دکتر مسلم ناظر حسین آبادی

نوبت چاپ : اول، ۱۳۹۶، قیمت ۱۱۰۰۰ تومان

شمارگان: ۱۰۰۰

شابک: ۹-۳۷-۸۵۱۹-۶۰۰-۹۷۸

کلیه حقوق چاپ و نشر مخصوص و محفوظ ناشر است.

آدرس: تهران - تقاطع خیابان ولیعصر (عج) و شهید بهشتی، خیابان شهید عبادی، پلاک ۱۵، واحد ۲

تلفن ۴۵۹۳۶-۴۶۰۲۱-۰۲۱ دورنگار ۸۸۷۲۳۴۶۰-۲۱-۰۲۱

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار.....
۴	گفتار اول: تعلیم و تربیت اسلامی و مبانی آن.....
۲	مبانی تعلیم و تربیت.....
۲	معرفت شناسی.....
۳	چیستی معرفت.....
۴	معرفت شناسی در جلسه تعلیم و تربیت اسلامی.....
۵	امکان شناخت.....
۱۱	منابع معرفت.....
۱۳	طبقه بندی معرفت در اسلام.....
۱۵	دیدگاه اسلام درباره فراگیر بودن معرفت.....
۱۶	ویژگی های معرفت در اسلام.....
۱۸	ابزار های کسب معرفت در اسلام.....
۲۰	هستی شناسی.....
۲۱	هستی شناسی در اسلام.....
۲۲	انسان شناسی.....
۲۳	انسان شناسی در فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی.....
۲۵	انسان و ویژگی هایش در تعلیم و تربیت اسلامی.....
۲۵	فطرت.....
۲۵	انواع گرایش های فطری انسان.....
۲۷	جبر و اختیار.....
۲۸	ارزش شناسی.....
۲۸	ارزش شناسی در فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی.....

۳۰	تعلیم و تربیت.....
۳۲	۱- مؤلفه تبیین.....
۳۳	۲- مؤلفه معیار.....
۳۳	۳- مؤلفه تحرک درونی.....
۳۳	۴- مؤلفه نقادی.....
۳۴	اهمیت تعلیم و تربیت.....
۳۶	ابعاد تعلیم، تربیت.....
۳۶	تربیت - سماج.....
۳۷	تربیت روانی.....
۳۸	تربیت اقتصادی.....
۳۹	تربیت سیاسی.....
۴۰	تربیت اجتماعی.....
۶۸	تربیت دینی.....
۴۱	تربیت عقلانی.....
۴۲	اهداف تربیتی.....
۴۳	اصول تعلیم و تربیت.....
۴۴	روش های تربیت.....
۴۵	محتوی تربیت.....
۴۵	تعلیم و تربیت در اسلام.....
۴۷	اهمیت تربیت در قرآن و روایات.....
۶۹	مبانی تربیت در قرآن و روایات.....
۷۰	توحید.....
۷۲	فطرت.....
۷۴	هدفدار بودن انسان.....

- ۷۵..... اختیار
- ۷۶..... معرفت‌پذیری انسان
- ۹۰..... اهداف تربیت اسلامی
- ۹۰..... معرفت نفس
- ۹۱..... بیدارسازی فطرت و عقل
- ۹۱..... ایجاد رغبت و شوق به طاعت و عبادت خدا
- ۹۲..... پرورش ناسن و مکارم اخلاق
- ۹۲..... ایجاد ارزش درونی در زندگی
- ۹۳..... ضرورت تربیت اسلامی در عصر جهانی شدن
- ۹۴..... اصول تربیت اسلامی
- ۹۴..... اصل مهرورزی و محبت در تربیت اسلامی
- ۹۴..... اصل تربیت از طریق عمل
- ۹۵..... اصل توجه به عوامل درونی در تربیت اسلامی
- ۹۷..... اصل تحریک عواطف مذهبی
- ۹۸..... روش‌های تربیت اسلامی
- ۹۸..... استفاده از روش‌های هنری در تربیت اسلامی
- ۹۹..... روش عبادت و نیایش
- ۱۰۰..... روش گردش در طبیعت و مشاهده آیات الهی
- ۱۰۱..... روش اسوه‌سازی
- ۱۰۲..... گفتار دوم: مسئولیت‌پذیری در تعلیم و تربیت اسلامی
- ۱۰۳..... مفهوم شناسی
- ۱۰۴..... مبانی مسئولیت‌پذیری
- ۱۰۶..... مفهوم انسان مسئول
- ۱۰۸..... جایگاه مسئولیت‌پذیری در قرآن کریم و سنت (روایات)

- ۱۰۸..... مسئولیت‌پذیری در قرآن
- ۱۱۱..... مسئولیت‌پذیری در روایات
- ۱۱۲..... هدف از مسئولیت‌پذیری از دیدگاه اسلام
- ۱۱۴..... امانت الهی ریشه مسئولیت‌پذیری
- ۱۱۵..... مسئولیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی
- ۱۱۶..... زمینه‌های مسئولیت‌پذیری
- ۱۱۶..... ۱- تقوا
- ۱۱۷..... تقوای دینی، مسئولیت‌پذیری
- ۱۱۸..... ۲- ایمان
- ۱۲۰..... ایمان دینی و مسئولیت‌پذیری
- ۱۲۱..... مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری از دیدگاه اسلام
- ۱۲۱..... شکل ۱- مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری از دیدگاه اسلام
- ۱۲۲..... ۱- اعتقادی (در ارتباط با خالق)
- ۱۲۳..... ۲- فردی (در ارتباط با خویشتن)
- ۱۲۷..... ۳- اجتماعی (در ارتباط با دیگران)
- ۱۲۹..... مسئولیت در برابر خانواده
- ۱۳۰..... الف) مسئولیت در پاسداشت حریم عفاف
- ۱۳۰..... ب) مسئولیت در فرهنگ سازی خانواده
- ۱۳۱..... ب) مسئولیت در یاد دهی تکالیف دینی و مذهبی
- ۱۳۱..... ت) تکالیف همسران نسبت به یکدیگر
- ۱۳۱..... ۱- عفو و گذشت
- ۱۳۲..... ۲- پایبندی به معنویت و رعایت احساسات یکدیگر
- ۱۳۳..... ج) مسئولیت والدین در برابر فرزندان
- ۱۳۴..... ۱- مراقبت اولیه والدین از فرزندان

- ۱۳۵..... ۲- تربیت صحیح اسلامی
- ۱۳۶..... ۳- تغذیه حلال و مناسب
- ۱۳۶..... ۴- انتخاب نام نیک
- ۱۳۷..... (د) مسئولیت فرزندان در برابر والدین
- ۱۳۸..... مسئولیت انسان در برابر خویشاوندان
- ۱۳۸..... مسئولیت انسان در برابر همسایگان
- ۱۳۹..... مسئولیت انسان در برابر هم‌نوعان
- ۱۳۹..... مسئولیت انسان در برابر انحرافات
- ۱۴۰..... مسئولیت مواضع
- ۱۴۳..... ۴- محیط طبیعی (در ارتباط با زیست)
- ۱۴۵..... اهمیت و نقش محیط زیست در زندگی انسان
- ۱۴۶..... نقش اسلام در حمایت از محیط طبیعی و محیط زیست
- ۱۴۸..... نهی از قطع درختان و از بین بردن منابع و پاهان
- ۱۴۸..... حمایت از حیوانات
- ۱۵۱..... گفتار سوم: مسئولیت‌پذیری در دوره اول تربیت از دیدگاه اسلامی
- ۱۵۲..... دوره های تربیتی مورد نظر از دیدگاه اسلام
- ۱۵۲..... دوره سیادت
- ۱۵۴..... هدف غایی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری در این دوره
- ۱۵۶..... اهداف واسطی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری در این دوره
- ۱۵۶..... آشنایی با امور نیک و بد
- ۱۵۷..... اندیشه‌ورزی و کاوش‌گری اخلاقی
- ۱۵۸..... رشد خود یاری
- ۱۵۹..... قابلیت برقراری ارتباط مبتنی بر آداب و اخلاق
- ۱۶۰..... رشد عادات نظافت شخصی

- ۱۶۱..... تاکیدات آموزشی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری در این دوره.....
- ۱۶۵..... روش‌های مبتنی بر مسئولیت‌پذیری در این دوره.....
- ۱۶۵..... خودسازی قبل از تربیت.....
- ۱۶۶..... احترام به کودک.....
- ۱۶۶..... فراهم آوردن میدان تجربه برای کودک.....
- ۱۶۷..... اظهار محبت و رعایت حد اعتدال.....
- ۱۶۹..... توجه به استقلال طلبی کودکان.....
- ۱۶۹..... پرورش شخصیت کودکان.....
- ۱۶۹..... راههای شخصیت‌دانی به کودک.....
- ۱۷۲..... وفای به عهد.....
- ۱۷۲..... حلم و بردباری.....
- ۱۷۳..... بازی کردن.....
- ۱۷۴..... جهت‌دهی مثبت به احساسات.....
- ۱۷۴..... نرمی و ملاطفت در برابر سخت‌گیری و خشم.....
- ۱۷۵..... خودداری از تنبیه.....
- ۱۷۶..... آثار نامطلوب تنبیه بدنی.....
- ۱۷۷..... تشویق.....
- ۱۷۷..... توجه به تفاوت‌های فردی.....
- ۱۷۷..... روش الگویی.....
- ۱۷۸..... پرورش اعتماد به نفس.....
- ۱۷۹..... اندرزهای آموزنده و ارزنده.....
- تاکیدات آموزشی و روش‌های مناسب مبتنی بر مسئولیت‌پذیری در دوره تربیتی سیادت از دیدگاه
- ۱۸۱..... اسلام.....
- ۱۸۲..... فرجام سخن.....

پیشنهادهات.....

منابع و مأخذ.....

منابع فارسی:.....

www.ketab.ir

پیشگفتار

بحث از جایگاه مسئولیت‌پذیری در عرصه‌های مختلف زندگی اسلامی، از مباحث بسیار ضروری جامعه کنونی ماست؛ زیرا زندگی پیچیده انسان امروزی با رشد و پیشرفت تکنولوژی و نیز سهولت دسترسی به انواع اطلاعات مفید و غیرمفید و فرو ریختن مرزهای اجتماعی، فرهنگی و یا حتی جغرافیایی با چالش‌های فراوانی همچون جهانی شدن و بومی ماندن، بحران جمعیت، بحران سلامتی و تغذیه، دگرگونی‌های فناوری، اثرات فناوری نوین ارتباطی بر مهارت‌های اجتماعی و اخلاقیات، مشکلات خانوادگی و ... روبه‌روست (سازمان جهانی بهداشت^۱، ۲۰۰۹).

بحث از جایگاه مسئولیت‌پذیری در عرصه‌های مختلف زندگی اسلامی، از مباحث بسیار ضروری جامعه کنونی ماست؛ زیرا زندگی پیچیده انسان امروزی با رشد و پیشرفت تکنولوژی و نیز سهولت دسترسی به انواع اطلاعات مفید و غیرمفید و فرو ریختن مرزهای اجتماعی، فرهنگی و یا حتی جغرافیایی با چالش‌های فراوانی همچون جهانی شدن و بومی ماندن، بحران جمعیت، بحران سلامتی و تغذیه، دگرگونی‌های فناوری، اثرات فناوری نوین ارتباطی بر مهارت‌های اجتماعی و اخلاقیات، مشکلات خانوادگی و ... روبه‌روست (سازمان جهانی بهداشت^۲، ۲۰۰۹).

غفلت از مسئله مسئولیت‌پذیری در زندگی می‌تواند خسارت‌های جبران‌ناپذیری بر پیکره جامعه وارد کند. وقتی افراد نتوانند میان شیوه زندگی خود، ارزش‌های خویش ارتباط برقرار نمایند، بعد از مدتی ممکن است دست از باورها و ارزش‌های خود بشویند و آنان را ناکارآمد تلقی کنند و برای اینکه توجیهی برای سبک زندگی غیراسلامی خود داشته باشند، باورها و ارزش‌های اسلامی را زیر سؤال ببرند. قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «ثُمَّ كَانَ غَايَةً لِّلَّذِينَ اسْتَوُوا السُّوَالِیَ أَن كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِؤْنَ؛ سپس سرانجام کسانی که اعمال بد برکتب شدند، به جایی رسید که آیات خدا را تکذیب کردند و آن را به مسخره گرفتند» (الروم: ۱۰).

شک نیست که از مهم‌ترین غایات، پرورش و ایجاد روح مسئولیت در فرد است. امری که انسان به شرط واجد بودن آن، انسان نامیده می‌شود و بار آن چنان سنگین است که دیگر آفریده‌های

۱. World health organization

۲. World health organization

خداوندی از پذیرش آن سر باز زده اند. این امر زمانی محقق می شود که انسان با بهره گیری از تعلیم وحی، مقبولاتی که پایه های فکر و عملش را شکل می دهد بشناسد و سپس با آشنایی به وظایف و مسئولیت های خویش آنها را انجام دهد. (آذر مهر، ۱۳۹۱).

تعلیم مربوط به مسئولیت پذیری، اکتسابی است و رمز ارسال رسل در این همه تعلیمات، هدایت بشر به انجام وظیفه خویش خلاصه و تعیین می شود. انجام مسئولیت، تلاشی پیگیر و مداوم مجاهدت و عملی همیشگی لازم دارد. احساس وظیفه در برابر جامعه و توجه به تعهد و مسئولیت اجتماعی از شاخصه های تربیت اسلامی است. اسلام نه تنها فرد را برای خود و در مقابل خداوند مسئول و متعهد می داند، بلکه فرد را از نظر اجتماع هم مسئول و متعهد می داند. امر به معروف و نهی از منکر همین است که انسان، تو تنها از نظر شخصی و فردی در برابر ذات پروردگار مسئول نیستی، تو در مقابل اجتماع خویش هم مسئولیت و تعهد داری (مطهری، ۱۳۶۱، ص ۶۶). این روایتی که با دیگران برقرار می کنیم دارای حقوق متقابل هستیم. اما با هر حق مسئولیت ها و تکالیفی وجود دارد و این دو به منزله دو کفه ترازو هستند که باید تعادل آنها حفظ شود. پس همان طور که ما حقوق داریم، مسئول هم هستیم (فلاحیان، صالحی و همکاران، ۱۳۹۴). از سوی دیگر مسئولیت شناسی در هر جامعه باعث تنظیم روابط اجتماعی و انسانی می شود. این که اشاره شد تعلیم مربوط به مسئولیت یاد گرفتنی و اکتسابی است سخنی روشن است، که انبیا الهی خطوط اصلی این مسئولیت را ترسیم کرده اند. در نگرش اسلامی، انسان با الزام ها و باید های بیرونی رو به روست. بر این اساس، لازم است، فرد در قبال این باید ها و نبایدها، با الزامی نشأت یافته از درون به عمل بپردازد و در برابر آنها احساس مسئولیت داشته باشد. در جریان تربیت، این یک اصل است و باید آن را چون قاعده ای عالی و هدایت شیوه ها و روش های تربیتی به کار بست (باقری، خسرو. ۱۳۹۰، ص ۱۵۰). از آنجایی که ریشه مسئولیت پذیری فطری است، انسان خود را موظف به انجام برخی از اعمال و رفتار در طول حیات می بیند و این خود زمینه ای برای احساس و پذیرش مسئولیت است، پرورش مسئولیت ضروری است، از آن باب که در جامعه بدون احساس مسئولیت نه صداقتی است و نه فداکاری، نه امانت است و نه پاکدامنی، نه عشق نه احساس. لذا اهمیت این موضوع در عرصه تعلیم و تربیت تبدیل به دغدغه اساسی

مؤلفین مجموعه سه جلدی "نگاهی به مسئولیت‌پذیری در تعلیم و تربیت اسلامی" شد تا به بررسی مسئولیت‌پذیری بر اساس دوره‌های تربیتی مورد نظر اسلام و ارائه الگوی تربیتی مبتنی بر آن مبادرت کنند. در این جلد که اولین جلد از این مجموعه است مباحث راجع به تعلیم و تربیت اسلامی و مسئولیت‌پذیری با تفصیل بیشتر مورد بررسی قرار گرفته تا هم از اطلاع کلام در جلد دوم و سوم پیشگیری شده و هم ابهامات و سؤالات احتمالی از مطالب پاسخ داده شود و در گفتار نهایی نیز به مسئولیت‌پذیری در دوره اول تربیت اسلامی یعنی دوره سیادت پرداخته شده است.

www.ketab.ir